

5062
E 135/1

A FILOZÓFIA SZEREPE A MAI KRIZISBEN

IRTA:

ILYEFALVI TANKÓ BÉLA DR.

egyetemi ny. r. tanár

BUDAPEST, 1936

Ez a különnyomat megjelent
A Magyar Tanítók Könyvtára
első „Előadások” c. kötetében

ILYEFALVI TANKÓ BÉLA dr.:

A FILOZÓFIA SZEREPE A MAI KRIZISBEN.

1. *Krizisen* nemcsak a filozófia krízisét értem, bár itt is megvan a krízis, nem is csak az értelmi kultúráét, a tudományét, ahol igazán nem lehet meg nem látni a krízis jeleit, hanem az egész kornak válságát, a *válságnak* abban az eredeti értelmében, melyet a szó gyökere jelent: hogy t. i. a krízis egy kiválasztódási folyamat, amelyben a csupa *lysis*-sel, a merő felbomlással szemben a tovább élni alkalmas és jogos alkotórészek kiválasztódnak és újabb, a felbomlottnál továbbélő alakzatokba szerveződnek, úgy, hogy azok az életképes csírák *fölemeltetnek* a magasabb életformákba, ahogy a *Hegel* mély gondolata tanította; ami túlélte magát, az nem más, mint azoknak az elemeknek egy-egy konkrét alakzata, új szervező elv új életformákat termel ki, most már a nagy próbát kiállott elemekből. Ezért ijesztette meg olyan mélyen a *Spengler* kérérlhetetlen szókimondó könyve, a *Nyugat alkonyáról*, a fehér faj nemzeteit, mert mint valami orvosi láttelel, úgy hatott a sok megdöbbenő megállapítása, hogy kulturák életsorsa azonos élettörvények szerint alakul és ha egymástól időben és térben távol esnek is, ugyanaz a végzet telik be rajtuk: egyszer csak eljön a *vég* — s az európai népek azt kémelelték ezekből a tisztán tudományos megállapításokból, hogy mennyire illik az ő *jelenukre* ez az ítélet, nincs-e ott a *facies Hippokratika* a derült, vagy éppen kacagó arc felületes vonásai alatt? S megkönnyebbülve néztek föl, mikor ráeszméltek, hogy a krízis, melyet a *Spengler* könyve nem is akart tervszerűen témájává tenni, egyetemes forma, amely minden élet megújulásánál megtalálható, — a krízisen át új élet keresi a maga formáit.

Ezt a vígasztaló tanulságot emeljük ki most is, mikor a mi mai krízisünkről van szó. Mi megszoktuk azt a percet mondani kritikusknak, amelyikben egy hirtelen és váratlan megmozdulással összeomlik valami, amit megszoktunk állandónak, szilárd-

nak, bizonyosnak látni, s nem igen gondolunk rá, hogy az a perc elő volt készítve, — mint mikor gyermekkoromban a Maros ölnyi magas meredek partjából leomlani láttam, hatalmas robajjal, egy-egy roppant darabot, úgy hogy a hullámok a tulsó partig átgyűrűztek, nem kellett sok fejtörés hozzá, hogy nem annak a percnak a műve volt a beomlás, hogy régóta elő volt készítve, ahogy az alattomos víz rendre alámosta a partot, — és régóta tudnunk lehetett, akármilyen kínos volt is rá gondolni, hogy Erdély elvesztése és a Felvidéké s az egész gyalázat, melyet Trianonban reánk halmoztak tudatlanság és lelkiismeretlenség megszállottai, nem annak a percnak pokoli termése volt, az is elő volt készítve, abban is végzetszerűség nyilvánult meg, — az is mindenestől egy nagy krízis egy mozzanata, akármilyen döbbenetes, arra figyelmeztet, hogy az élet, a magyarság élete is, új életformákat keres magának, — ki várná vissza érintetlenül, mindenestől, mindazt, ami a háború előtt volt? Nem kis megnyugvást jelent tudni, hogy minden perc *történeti* fontosságú, tehát komolyan kell venni ezt a történeti szerepét.

2. Mi lehet már most a krízis természetes lefolyásában, történeti hatalmak e félelmetes organizálódásában, ahol népek sorsa emberfölötti erők és hatalmasságok összecsapásának eredője lesz, — mi lehet itt a filozófia szerepe, — mi a tudomány szerepe általában? Nem túlozzuk-e a tudomány szerepét általában az élet irányításában? Nem mondjuk-e sokszor, hogy az élet magamagát szabályozza, a biológiai folyamatok éppúgy, mint a szellemiek s tehát a történetiek? mit érhetnek itt a tisztán elméleti utánjárás eredményei, a sápadt, elvont fogalmak, melyeket a tudomány mint egy csomó préselt virágot dédelget és osztályoz, míg az élet, semmit se törődve ezzel a kicsinyes töprengéssel, elrobog, mint egy közömbös és félelmetes hatalom az útszélen szorongó tudóskodás mellett?! Hogy lehetne a tudomány olyan vakmerő, hogy el akarja hitetni a világgal, hogy ő irányítani tudja azt a roppant összetett és sokrétű valóságot, ami az élet? Ha van, csakugyan, az embernek valami hatása arra az örökké változó s magát örökös változásaiba elrejtő nyílt titokra, nem inkább a gyakorlat embereinek kezében van az, akiket kevésbé vezet a tudomány, mint inkább az ösztön, a pótolhatatlan és teremő erő, a politikus és a diplomata igazi ereje és fegyvere? Nem mögötte cammog-e a tudós, s nem figyelmeztetett-e annyi komoly elme: a tudománynak nem szabad prófétálni akarni, ő csak oktathat, törvényeket tárhat fel, — szép és magasztos feladat, de nem meddő-e, akármilyen komolyan végzi? A történelem az élet tanító mestere, hirdeti egy régi becsülő ítélet, — ugyan mit tanult igazán belőle az ember, s mi hasznát vette annak, amit talán tanult, mikor íme, ugyanazt műveli ma is, vagy — ugyanaz történik vele ma is?

Ennek s az ehhez hasonló fanyar bölcselkedésnek azonban még sincs igaza, mert magamagát méltóságán alulra szorítja, ok nélkül. A tudománynak nincs miért arra zsugorítania szerepét, hogy szárított virágokkal pepecseljen; ő azért gyűjti a virágokat, hogy élettörvényeiket megismerje, *minden* valóság élettörvényeit kinyomozni: ez a tudomány élete. »Kezdetben vala az ige« — így kezdi a IV. evangélium; — minden valóságnak kezdete, *arché*-ja, egy-egy ige, ezt a *logos*-t, a valóságnak ezt a jelentését, természetét, mivoltát, lényegét, élete módját felkutatni, utánarajzolni, — ez a tudomány feladata, s ez a látszólag impraktikus, az élettől távolálló, sokszor fölöslegesnek tetsző munka annyira gyakorlati hatalommá tömörül és finomodik, hogy éppen azért, mert nem akar uralkodni, uralkodó szerepet nyer: mert *csak* törvényeket akar feltárni, törvényadó lesz, nem mert *kitalál*, hanem mert *megtalál* törvényeket a legösszetettebb jelenségekben éppúgy, mint a legegyszerűbbekben, s tehát mikor úgy tetszik, hogy csak megállapít, tőlünk szuverén függetlenséggel érvényesülő egyetemes világtörvényeket, igazában véve kezünkbe is adja az eszközt, hogy a felismert törvények alapján a búzát nemesebbé lehessen tenni, a gyermeket észszerűbben lehessen nevelni s ebben az van kimondva, hogy mikor valaki akár az Akropolis ledólt oszlopaít méricsikéli, vagy egy pillangófaj szárnya pettyeződésének változatait keresi, akkor is beláthatatlanul messze kiható, gyakorlati jelentőségű munkát végez, mert egy-egy erőteljes és autonóm valóságos lét végtelenül bonyodalmas élettörvényeibe enged bepillantást, és nem lehet tudni, mikor lesz az az ismeret gyakorlati hatalommá egy-egy arra hivatott elmében, politikuséban vagy művészeiben.

A tudomány, a szerény, szürke, zajtalan tudomány, így hatalom lesz annál fogva, hogy az igazságot keresi, csak az igazságot, s csak ő találja is meg az igazságot, mert az ő természetes életformája és létmódja, keresni azt, amiből az ember él, — *tudományos igazság*, ez nemcsak hogy nem elvont és jelentéktelen valami, hanem a legizmosabb hatalom, mert ez az egyetlen módja annak, hogy az ember egyáltalában hozzájuthasson az igazsághoz, s az igazság pedig az egyetlen hatalom, amely életet teremt és hordoz az öntudatos ember számára. S ezért a *theoria*, eredeti és el nem homályosítható tiszta értelme szerint éppen nem a valóságnak bágyadt és fakó képe, hanem ellenkezőleg: a valóság teljes képe, üde, érzéki teljességében, szemléletes gazdagságában való összetömörítése — a tiszta szemlélet belső világában, s aki a természet jelenségeit akarja szabályozni és felhasználni, éppúgy ebbe a *theoria* világába kell fordulnia, alázasatosan és engedelmesen, mint ahogy odafordul az is, aki az emberi lélek alkotásait, a történelem produktumait akarja irányítani, a tudomány halkszavú, de kérlelhetetlen érvényű meg-

állapításaiból okul, mert mind a kettő éppen csak ama törvények alázatos követésével érheti el célját, melyeket a tudomány feltárt, akár a föld megműveléséről van szó, akár nemzetek sorának irányításáról — s ha nem a valóság autonóm törvényeit engedi érvényesülni, magamagát ítéli el minden gyakorlat, mert az egyetlen világbíró erő ellen ágál: az igazság ellen, amely igénytelen és csupa elméleti kedvtelés tárgyának tetszhetik, amíg csupa teoriának nézi valaki, de egyszerre felmagasodik félelmetes és mégis, felszabadító hatalmával, mihelyt egyszer — elene próbál tenni valaki, akár a maga életét, akár nemzetekét illetően, akármilyen sokáig engedje megaláztatni magát rövidlátó »gyakorlati« emberek által. Ezért óriási erő az, ha valaki az igazságra mer hivatkozni és hozzá föllebbezni, s azért hajlunk meg hódolattal a tudomány előtt, mert a legkisebb komoly eredményével is ennek a világbíró hatalomnak uralmát készíti elő s annak szerez érvényt a gyakorlatban.

3. Hát a filozófiának mi lehet a szerepe, ha már a tudománynak ilyen magas méltóságot biztosít kiváltságos feladata: az igazság kutatása? Lehet-e még fokozni, — van-e a filozófiának joga, hogy még fokozza ezt az igényt? Nem volna-e gyanútkeltő, ha így tenne, — nem hívta-e ki már nem egyszer a többi tudományok tiltakozását, azzal, hogy kiváltságos igényeit hangoztatta? Van-e valami különleges szerepe az igazság világbíró hatalmának felismerésében és szolgálatában? Röviden és egyszerűen ebben ez a kérdés van: mivel több a filozófia a többi tudományoknál?

A válasz erre nagyon egyszerű: két irányban vár a világ-többet a filozófiától, mint a többi tudományoktól, mert azok egyike se elégíti ki az embernek éppen ezt a két igényét: mert mindenik csak egy-egy szakaszát vagy részletét kutatja a valóságnak; — nem tehet másként, mert annak a kicsi körnek teljes megismerése is egész sereg embert követel, már pedig teljes és kimerítő átvilágítás nélkül egyetlen részlet se érhető igazán, — az értelem azonban a legteljesebben körülhatárolt részletek ismeretével se éri be, éppen a szüntelen felvillanó határkérdések izgatják, mert természete az, hogy egységesen lásson együtt minden elgondolható részletet egy nagy *egészben*: ez az az ősi ösztön, melyet *Madách* fejezett ki legszebben, mikor azt mondatja a falanszterbe érkező Ádámmal:

*...mi a tudvágyat szakhoz nem kötők,
Átpillantását vágyjuk az egésznek...*

A *totalitásnak* ez a képe az első, amit az ember mindig várt a filozófiától és csak tőle várta, mióta a filozófia megindította a tudományt egyáltalában, — az összességnek s ezzel

az egésznek, az univerzumnak tömörített képét csak a filozófia vállalhatja, mert ő nem az egyes valóságok egyéni életének elmélete, hanem — s ez a második jellemvonása s éppen olyan autonóm sajátága, mint az első: — ő azt kutatja, ami minden valóságban s minden jelenség megértésében előfeltétele a többinek, ő a szép görög szóval az *archét* keresi, azt, ami elve, igazi létesítő előfeltétele minden valóságnak.

S már most világos, hogy a két váradalom és kielégítése hogy függ össze: azt az elsőt, az *egésznek* képét csak úgy vállalhatja a filozófia, ha a másodikat elvégzi: csak akkor adhat összefüggő, egységes képet az egészről, ha azt a végső elvet felismerte, amelynek összetartó ereje a legkisebbet összefűzi a legnagyobbbal s »a világot belsőleg összetartja« (Goethe). A totalitást nem lehet úgy összefogni, hogy minden lehetséges szemléletet végigkutasson, minden gondolatot végiggondoljon valaki, — ez egyszerűen képtelenség a véges emberi elme számára. Hanem lehet úgy, hogy az elme fölfedezi minden lehetséges tapasztalat megalkotásának elvét vagy elveit, — azt, hogy mit lehet általában tapasztalni az embernek, tehát mit lehet megismernie, tehát minő törvényszerűséggel vehet birtokába akár-miféle új tapasztalatot és hogyan szervezheti bele eddigi ismeretei organizmusába. Ezért mondhatta *Windelband* találóan, hogy a filozófia a *végiggondolás* rendszeres művelete (das Züende-denken), t. i. addig végiggondolni a valóság megértésének kérdését általában, ahol már tovább nem lehet, nem is kell visszanyomozni a szálakat, mert ott már önmagukban világos és más elvnek magyarázatára nem szoruló, igazán *végső elvet* talált meg a gondolkozás, s akkor abból érthetővé lesz a tapasztalat egész tényleges állománya és lehetőségének autonóm törvényei s ezzel a totalitás értelme és tartalmi alkata. Aki erre a két irányban való végiggondolásra elszánja magát, az filozófiát művel, akárminő konkrét kérdésből induljon ki s akár-honnan közelítse is meg a kérdést, mert alapviszonyulása, értelmi magatartása az, amit a végiggondolás szerencsés fogalmába tömörített a filozófiai szellem ezen találó megjelölése.

S most nem nehéz megérteni a Platon követelményét, melyet annyiszor megmosolyogtak, még többször félreértettek: hogy az államok addig nem lehetnek boldogok, amíg vagy az uralkodók nem filozofálnak, vagy a filozófusok nem uralkodnak. Nem a könyvtudós illetéktelen túlértékelése van ebben a gondolatban, hanem egyszerűen az, hogy a leggyakorlatibb tevékenységnek, a legéletbevágóbban praktikus munkának, ami az állam kormányzása, a legmélyebb, mert a legintenzívebben végiggondolt elméletnek kell megadnia a biztonságot és biztosító erőt: az örök *logos*, a dolgok igazsága ismeretét.

A filozófiának ezt a jellemző és sajátos feladatát a köztudat

abban a formában ismeri, melyet időnként erőteljesen, sőt néha egyoldalúan hangsúlyozva, a filozófia úgy vés bele a közfel-fogásba, hogy az ő legfőbb teendője *világnézetet* adni. Így törté-
nt a jelen század fordulóján; az előző emberöltő legfőbb gondja
csakugyan a világnézet kidolgozása volt, mindenek fölött azért,
mert a végtelenbe elaprózott szaktudományi ismeretek közt el-
veszett az egésznek s az összefüggéseknek összetartó gondolata,
s mint a közelre nézésben kifáradt szem a messze távlatokban
keres pihenést és ellensúlyozó kiegészülést magának, úgy kel-
lett keresnie az értelemnek azt a nagy keretet, melyben a részek
végre megtalálják értelmüket. Ezért volt egyenesen divat ak-
koriban világnézetet alkotni, a világnézet problémájával bajlódni,
— a tudományok egymás után siettek eleget tenni ennek a
korszellem által követelt szintetikus feladatnak, számbavették
eredményeiket s összefoglalták, ami belőlük időálló, eközben nem
egyszer észrevették, hogy mennyire igaz az, amit *Görgey Artur*
állapított meg: hogy egy nagy eszme három nemzedéken át éli
végig az életét; az első útnak indítja, a második kifejti erejét
és gyümölcsötzeti tartalmát, a harmadik lejárhatja. A világnézeti
töprengések is lényegileg ilyen számbavételei voltak rég elin-
dított eszmék történeti és logikai horderevénei, vagyis érvényé-
nek; nagy hasznuk az volt, hogy az elme újból ráeszmélt a
maga szerepének fontosságára és alkatára a világ magyarázatá-
ban; túlzása az volt, hogy nem egyszer enélkül a magára esz-
mélés nélkül, kritikátlanul termelte a »világnézeteket«, melyek
még a *tájmézet* nevét se érdemelték, annyira csupa divatcikkek
voltak a tudományos köztudat hangoskodó zsbivására számára.

4. Ez a felfogás a háború után megváltozott, s ez a változás
rendkívül jellemző és tanulságos éppen arra a kérdésre nézve,
hogy hogyan akarja és tudja a filozófia a jelen korszak forron-
gásai közt betölteni szerepét, amely elvileg természetesen nem
lehet más, mint a végig gondolás egyetemes és igazán egyetlen
kötelessége. A világnézet problémája ugyan nem került le az
érdeklődés színteréről, nem is kerülhet soha, annyira szerves
része az értelmi munkának, — hanem a centrális kérdés, a
világmagyarázat középponti kérdése nyert új és jellemző fogal-
mazást. Ma *existenciális filozófiát* sürget a filozófusok egy még
kicsi, de folyton növekvő csapata (*Heidegger, Jaspers*, nálunk
Tavaszy Sándor), velők együtt a teológusok közül is némelyek;
s az új követelmény, jelszó és programm nevezetes tanulságokat
rejteget, amelyeket rendre ki kell emelnem.

Az első az, hogy az ember újból ráeszmélt arra, hogy a
legfőbb tudni való, a *megiston mathéma* reánézve: a maga lété-
nek természetét és értelmét ismerni. Újból reáeszmélt, mondom,
mert ez nem az első eset, most csak ismétlődik az, ami a
szellem történetében már többször megtörtént: ahányszor egy-

egy nagy összeomlás zavarta meg az embert, amelyben szétmállani látta történelmi és egyéni léte formái véglegesnek és változatlanoknak becsült elveit, mindig az volt első és tévedhetetlen ösztönrel megragadott mentő gondolata, hogy a maga léte értelmét kell mindenek előtt tisztán meghatározni, mert a létet csak a maga létén át tudhatja érteni és értékelni. Így történt ez Sokrates, Augustinus, Descartes, Leibniz, Kant korszaknyitó személyeségein át; mikor a sofisták gyermekes szenzualizmusa rászabadult a dolgok magyarázatára és becslésére, Sokrates azzal teremtett új elvi álláspontot a filozófiának s ezzel az élet értelmezésének, hogy azt mondta: őt nem érdeklik a fák és a kövek, hanem az ember, akiben mégis kell lennie egyetemes érvényű értéknek, tehát egyetemes érvényű törvénynek is kell lennie, amely szabályozza az ember életét. Augustinus két elválaszthatatlan gondolatba foglalta össze ugyanezt az alapvető élményt: ő csak az Istenről s a lélekről akar tudni, egyebet nem; Descartes pedig, több mint ezer évvel Augustinus után, ugyanott veti meg horgonyát, mint lélekben közvetlen elődje: az öntudatosságban megteljesedő szellemiségnek minden másnál bizonyosabb alapvető bizonyosságára épít, ha nem fejezi is be építményét, és Kant azzal tetőzi be a nagyszerű, de sokáig lappangó elv érvényesítését, hogy azt kutatja fel: mit tesz a maga tapasztalataiba ez a közvetlenül bizonyos valóság, az öntudatos ében megteljesedő szellemiség, az ember igazi lényegessége?

Ezt az első jellemvonását az egzisztenciális filozófiának úgy is ki lehet fejezni, hogy az embert megint az ember kezdi érdekelni, — nem egyszerűen biológiai mivoltában, ahogyan a hagyományos embertan, az anthropologia értette, hanem úgy, ahogy Kant tűzte ki az ember értelmezését: mikor a filozófia végiggondolta, hogy mit lehet tudni, mit kell cselekedni, mit szabad remélni, — akkor ezekből a részletekből föl lehet építeni a centrális kérdésre a választ: kicsoda az ember? Ez a filozófiai anthropologia tér vissza a mai érdeklődésbe, amint az első közt Scheler kezdeményezte a németeknél, s úgy kapcsolódik vagy éppen olvad össze az egzisztenciális filozófiával, hogy a lét nyílt titkait általában az emberi öntudatos létben látja kristályosult tisztasággal problémává tömörülni.

Ezzel azonban, — ez az új tanúsága a fordulatnak, — a lét értelme sokkal komolyabban elmélyült, mint amennyire a pusztán természettudományi, vagy akár metafizikai lét-fogalom mélyíthette, bármennyire tele van sejtelmes mélységgel a lét gondolata a legsekélyesebb átgondolás számára is. Most azonban megint megvillant az elmélkedők s a magukba mélyedni tudók előtt a végtelen felelősség tudata, mint egy nagy kozmikus élmény, — semmi se természetesebb, mint hogy az egész

új magatartásnak, melyet a filozófia kifejt a lét problematikájával szemben, alaphangulata és uralkodó jellemvonása az, hogy mélyen vallásos, — hogyne, hiszen a legalapvetőbb megrendülés termelte ki, az, hogy az ember a létnek magának értelmében vált bizonytalanná, azért az örökös szorongás a kísérő érzése, melyből szabadulnia kell az öntudatnak, és szabadulásának egyik szerve a hit, amellyel újból behorgonyozza magát végső bizonyosságokba, másik a tudás, amely megvilágítja és igazolja, amit a hit magáévá tett.

Ebben azonban az is benne van, s ez a további nagy tanulása a filozófia mai fordulatának, hogy az emberre nézve nem a fizikai világ ismerete, de még csak nem is a metafizika hagyományos spekulációi a legsürgetőbb, legcentrálisabb — mindenesetre nem a legüdvözítőbb ismeret, hanem, ami sokkal közelebb van hozzá s mégis, olyan későn eszmél reá s olyan hamar otthagyjá periférikus ismeretek csillogásáért. Nagy dolog, tudni a világ ezerféle valóságának természetét, a tőlünk független élet örökre nyílt titkaiból ismerni annyit, amennyire a leghűsiesebb lelkiismeretesség képesíthet emberi elmét, — de még nagyobb, rádöbbsenni arra, hogy az öntudatos létben mintha világosságot akarna gyujtani magának egy sejtelmes hatalom, hogy megismerje magát, — mily végtelen felelősség háramlik ebből az öntudatos énrre, az intelligenciára, amely erre az öneszmélésre képes és azért — köteles, mert ez az ő létformája, magát csonkítaná meg, ha nem tenné meg ezt a rejtelmes szembeállást a lét kérdésével.

A felelősség érzése azonban átvisz az utolsó és legfőbb tanuláshoz: ez az, hogy az öntudatos intelligenciára nézve a legmagasabbrendű teendő: a maga szellemi természetét folytonosan, mindig mélyebben átélni, s ez megint azt teszi, hogy érvényesíteni. Hogy szellemi valóság ez az öntudatos intelligencia, ezt nem kell hosszú spekulációkkal kiokoskodni, ezt meg kell élni, — a filozófia legnagyobb szolgálata az lesz a jelenkornak, ha bele tudja vénsni a köztudatba, hogy ami a legelvontabb fogalomnak látszik, a szellemiség, a legizmosabb realitás, mert minden tapasztalatunkba ő fonódik bele, ő valósul meg benne, annyira, hogy a szónak tiszta szótári értelmében — szellemi valóságok közt élünk, mert ez a lényegünk, akár tudunk róla, akár nem. S ebben az is ki van mondva, hogy a metafizika sejtelmes világát nem szabad egyebütt keresni és találni, mint itt, a létezés értelmét átélő és magában megértő szellemiségben, amely a legértékesebb valóság, mert az egyetlen igaz valóság, mert minden másnak, amit megtapasztal, ő adja meg létezése feltételeit, nincs szüksége másnak biztosító segítségére, mert közvetlenül magában van bizonyossága és — létele.

5. Mit tehet hát ez a filozófia a jelen valóságának megol-

dására? Azt, hogy amit prófétai lelkek világszerte bele akarnak vésni a szorongással telt lelkekbe, mikor a megújulás, megterés, vezeklés parancsait idézik, — arról kimutatja, hogy nemcsak megijedt lelkek jajongása az, nem is túlcsigázott váradalmak nekünk szegése, hanem egyszerűen létfeltétel, amely nélkül nem nyerheti vissza a maga külső világát az ember, mert enélkül magamagát veszítené el végképpen, mert ma igazán az az idő van, amikor aki nem emelkedik, végleg elsüllyed. Ebben az a tudat van kifejezve, hogy kínzó válságunkból most sem elméleti fontolgatások vezethetnek ki, hanem prófétai lelkű héroszok ellenállhatatlan felszabadító személyes hatása, — a filozófia nem is akar versenyre kelni ezzel a hatással, hanem boldogan vállalja azt a sokkal kevésbé feltűnőt, de nem kevésbé fontosat, hogy lankadatlanul hirdesse a szellemiség egyetlen realitását és egyetlen értékét s hirdesse azt is, hogy a krízis megoldását az fogja egyszer jelenteni, ha az ember megtanulta újból úgy becsülni a maga lelki, szellemi voltát, amilyen magasra Jézus emelte ezt a becslési módot, mikor kimondta a történelem legfelségesebb felszabadító igéjét, hogy az ember képes az Isten országát megvalósítani magában, mert képes lélekben és igazságban imádni az Istent.

DEBRECENI ESZTEREI KÖNYVTÁR

13245

/1958

Felelős kiadó: Péterhidi József

E. T. (Kálász érdekeltség) Budapest, V., Kádár-u. 5. Telefon: 1-213-31.